

Ehdotus Suomen ortodoksisen kirkon kulttuuriperintöstrategiaksi 2023–2031

Kirkollishallituksen 18.1.2022 asettaman työryhmän raportti

31.8.2022

Visio 2031

Ortodoksisen kulttuuriperinnön merkitys kirkon voimavarana on keskeinen. Vähemmistön kulttuuriperintö on arvokas ja rakentava yhteiskunnan osa. Se tarjoaa ratkaisuja kestäväen tulevaisuuden rakentamiselle ja edistää yhteiskunnallista harmoniaa.

Sisällys

TIIVISTELMÄ	3
ESIPUHE.....	4
1 ORTODOKSINEN KULTTUURIPERINTÖ KYTKEE YHTEEN TRADITION JA TULEVAISUUDEN	5
ORTODOKSISEN KULTTUURIPERINNÖN TOIMINTAKENTTÄ	5
KIRKON KULTTUURIPERINTÖALAN AMMATILLISUUS.....	7
2 ORTODOKSINEN KULTTUURIPERINTÖ AVAA, EI RAJAA	8
ORTODOKSISEN IDENTITEETIN KANSALLISET KERROSTUMAT SUOMESSA	8
KULTTUURIPERINTÖ KUULUU KAIKILLE.....	9
3 TIEDON JA SIVISTYKSEN KULMAKIVI	10
TIEDONHALLINTA JA ARKISTOT.....	10
<i>Tiedonhallinnan tavoitteet.....</i>	<i>11</i>
KULTTUURIYMPÄRISTÖT JA KIRKOLLISET RAKENNUKSET.....	12
KIRKKOESINEET JA MUU ARVOIRTAIMISTO.....	13
KIRJASTOT.....	13
<i>Valamon luostarin kirjasto</i>	<i>13</i>
<i>Helsingin ortodoksisen seurakunnan kirjasto</i>	<i>14</i>
<i>Muut seurakuntien kirjastot</i>	<i>14</i>
<i>Muut kirjastot</i>	<i>15</i>
AINEETON, ELÄVÄ KULTTUURIPERINTÖ.....	15
DIGITAALINEN KULTTUURIPERINTÖ.....	15
KASVATUS KULTTUURIPERINTÖTYÖHÖN	15
KULTTUURIOMAISUUDEN SUOJELU.....	16
4 KULTTUURIPERINNÖLLÄ RAKENNETAAN KESTÄVÄÄ TULEVAISUUTTA.....	17
KULTTUURIPERINTÖ, VASTUULLISUUS JA KESTÄVÄ KEHITYS	17
EHDOTETUT TOIMENPIDELINJAUKSET	17
<i>Luvun 1 Ortodoksinen kulttuuriperintö kytkee yhteen tradition ja tulevaisuuden toimenpidelinjaukset.....</i>	<i>18</i>
<i>Luvun 2 Ortodoksinen kulttuuriperintö avaa, ei rajaa toimenpidelinjaukset.....</i>	<i>18</i>
<i>Luvun 3 Tiedon ja sivistyksen kulmakivi toimenpidelinjaukset</i>	<i>18</i>
EHDOTUKSET STRATEGIAN TOIMEENPANOJA JA SEURANTAA VARTEN	19
LIITE: TIEDONHALLINNAN JÄRJESTELMÄHANKINNAT VUONNA 2022 JA RAHOITUSTARVE VUOSILLE 2023–2024	20

Tiivistelmä

Suomen ortodoksisen kirkon kulttuuriperintöstrategian lähtökohtana on määritellä suuntaviivat kirkon aineellisen, aineettoman ja digitaalisen kulttuuriperinnön vaalimiseksi, kehittämiseksi, hyödyntämiseksi ja suojelemiseksi. Ortodoksinen kulttuuriperintö on tärkeä ja monimuotoinen osa kansallista ja kansainvälistä kulttuuriperintöä. Tavoitteena on, että sen arvostus ja vaaliminen ymmärretään kirkon yhteiseksi tehtäväksi.

Strategia toteuttaa Suomen ortodoksisen kirkon arvoja, jotka ovat lähimmäisenrakkaus, avoimuus ja vastuullisuus. Ortodoksinen kulttuuriperintö kuuluu kaikille, kuten kirkon ovetkin ovat avoinna jokaiselle, joka haluaa astua sinne sisään. Avoimuutta edistetään tiedonhallintaa ja -saatavuutta parantamalla ja toimintaprosesseja yhdenmukaistamalla. Vastuullisuus toteutuu tekemällä ekologisesti kestäviä ratkaisuja kulttuuriomaisuuden hoidossa.

Kulttuuriperintöstrategian aikarajaus on kaksi kirkolliskokouskautta, vuodesta 2023 vuoteen 2031. Strategiaehdotuksen visio on:

Ortodoksisen kulttuuriperinnön merkitys kirkon voimavarana on keskeinen. Vähemmistön kulttuuriperintö on arvokas ja rakentava yhteiskunnan osa. Se tarjoaa ratkaisuja kestävän tulevaisuuden rakentamiselle ja edistää yhteiskunnallista harmoniaa.

Ehdotuksessa Suomen ortodoksisen kirkon kulttuuriperintöstrategiaksi 2023–2031 kuvataan Suomen ortodoksisen kirkon toimintaympäristöä, ortodoksisen väestön identiteettiä, kulttuuriperintöorganisaatioita ja kulttuuriperinnön nykytilannetta. Loppuun on tiivistetty toimenpidelinjaukset, jotka toteutuessaan tulevat edistämään kirkollisen kulttuuriperinnön ja ortodoksisen tradition säilymistä ja siirtymistä seuraaville sukupolville.

Esipuhe

Suomen ortodoksinen kirkolliskokous päätti 28.11.2021 käynnistää uuden kulttuuriperintöstrategian laatimisen. Kirkollishallitus valitsi 18.1.2022 työryhmän, johon kuuluivat professori Heikki Hanka, tiedonhallinnan asiantuntija Sari Hirvonen, intendentti Katariina Husso, pastori Mikko Sidoroff ja yliopistotutkija Maria Takala-Roszczenko.

Suomen ortodoksisen kirkon tavoite- ja toimintasuunnitelmassa vuosille 2021–2025 on sitouduttu huolehtimaan kirkon kulttuuriperinnöstä ja elävästä traditiosta. Lisäksi on todettu, että toimitaan esimerkkinä ympäristönsuojelussa ja kestäväen kehityksen edistämässä. Strategiatyön tausta-aineistona on tavoite- ja toimintasuunnitelman sekä kirkolliskokousaloitteen ohella käytetty mm. Opetus- ja kulttuuriministeriön laatimaa *Ehdotusta kulttuuriperintöstrategiaksi 2030*, Pauliina Latvala-Harvilahden laatimaa taustaselvitystä *Kulttuuriperinnöt kestäväen tulevaisuuden avaimina, Suomen evankelisluterilaisen kirkon kulttuuriperintöstrategiaa vuoteen 2024* ja *Suomen ortodoksisen kirkon kulttuuriperintöstrategiaehdotusta vuosille 2015–2020*.

Työryhmä on konsultoinut kiinteistöpäällikkö Matti Rouvista, konservaattori Antti Narmalaa, Valamon kirjastonhoitaja Virva Suvitietä ja Helsingin seurakunnan arkiston- ja kirjastonhoitaja Christina Kontkasta. YTT Talvikki Ahonen perehdytti työryhmän *Suomen ortodoksisen kirkon ekologinen strategia 2022* -hankkeen teemoihin.

Ehdotus Suomen ortodoksisen kirkon kulttuuriperintöstrategiaksi on tiivistetty neljään lukuun. Luvussa *Ortodoksinen kulttuuriperintö kytkee yhteen tradition ja tulevaisuuden* määritellään ortodoksisen kulttuuriperinnön sisältö kirkollisena ja kansallisena kulttuuriperintönä sekä hahmotetaan sen toimintaympäristöä. Luvussa *2 Ortodoksinen kulttuuriperintö avaa, ei rajaa* syvennetään suomalaisen ortodoksisuuden historiaa kontekstina monimuotoiselle kulttuuriperinnölle. Luvussa *3 Tiedon ja sivistyksen kulmakivi* hahmotetaan kulttuuriperinnön osa-alueita ja kulttuuriperintötiedon nykytilannetta sekä etsitään konkreettisia keinoja kulttuuriperintötyön edistämiseksi. Luku *4 Kulttuuriperinnöllä rakennetaan kestävää tulevaisuutta* kokoaa toimenpidelinjaukset, jotka ovat kriittisiä kulttuuriperinnön säilymisen ja jatkuvuuden turvaamiseksi.

Työryhmä luovuttaa kunnioittaen ehdotuksensa Suomen ortodoksisen kirkon kulttuuriperintöstrategiaksi 2023–2031 kirkollishallitukselle vuoden 2022 kirkolliskokouksen käsittelyä varten.

Joensuussa, Kuopiossa ja Tampereella 31.8.2022

Heikki Hanka, puheenjohtaja
Sari Hirvonen, sihteeri
Katariina Husso, sihteeri
Mikko Sidoroff
Maria Takala-Roszczenko

1 Ortodoksinen kulttuuriperintö kytkee yhteen tradition ja tulevaisuuden

Opetus- ja kulttuuriministeriön ehdotuksessa kulttuuriperintöstrategiaksi 2030 kulttuuriperinnöstä käytetään määritelmää:

Kulttuuriperintöä syntyy ihmisen toiminnan tuloksena ja vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Se kertoo arvojen, uskomusten, tietojen, taitojen ja perinteiden muutoksesta. Kulttuuriperintö voi olla aineellista, aineetonta ja digitaalista. Kulttuuriperintöä uudistetaan, säilytetään ja siirretään tuleville sukupolville.¹

Ortodoksinen kirkon kulttuuriperintö kytkee yhteen kirkon tradition ja tulevaisuuden. Traditio ohjaa, mitä katsotaan kuuluvaksi aineelliseen ja aineettomaan kulttuuriperintöön. Se sisältää kiinteän ja irtaimen omaisuuden lisäksi tiedot, taidot ja perinteen, jotka ovat erottamaton osa elävää ortodoksisuutta Suomessa. Kulttuuriperintö on tulevaisuuden rakentamista. Sen tavoitteena on säilyttää ja siirtää yhteisesti arvostettu perintö tuleville sukupolville.

Kirkolliset rakennukset kuten kirkot, luostarit, pappilat, hautausmaat, monumentit ja laajemmat ortodoksiset kulttuuriympäristöt ovat kirkon aineellista kulttuuriperintöä. Siihen kuuluvat myös kirkon, luostarien, seurakuntien ja hiippakuntien käytössä olevat kirkolliset esineet, taideteokset, arkistot, kirjakokoelmat sekä eri organisaatioiden ja yksityishenkilöiden omistuksessa oleva, kansalliseksi kulttuuriomaisuudeksi määritelty ortodoksista kulttuuria ilmentävä aineisto.

Aineetonta kulttuuriperintöä ovat esimerkiksi jumalanpalveluselämä, kirkkomusiikki, kirkolliset juhlat niihin liittyvine perinteineen ja ortodoksinen tapakulttuuri.

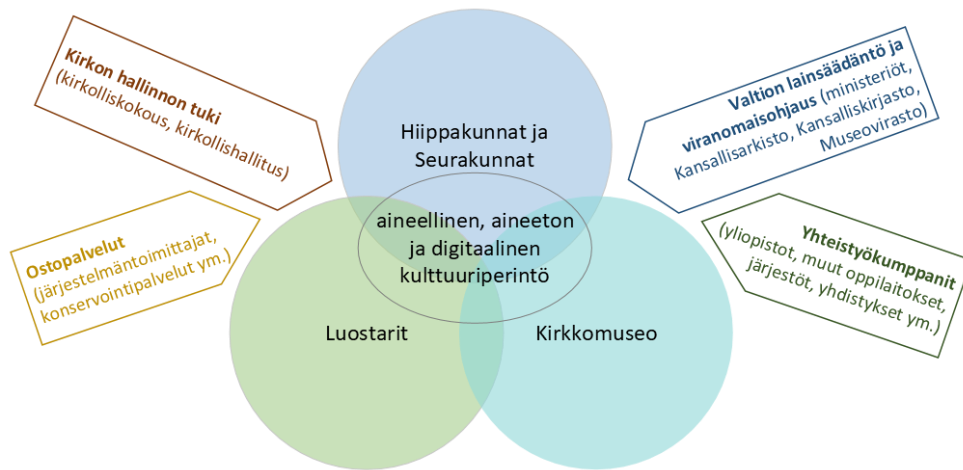
Digitaalisuus läpäisee koko kulttuuriperinnön ilmiökentän. Se kattaa sekä digitaaliseen muotoon muutetut aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön esiintymismuodot että alkuaan digitaalisen aineiston kuten verkkosivut ja sosiaalisen median ilmiöt.

Ortodoksinen kulttuuriperinnön toimintakenttä

Ortodoksista kulttuuriperintöä on eri organisaatioiden omistuksessa. Sen hoito ja suojele jakautuu yksilöiden ja yhteisöjen sekä julkisen hallinnon vastuulle.

Yksilöt osallistuvat monin tavoin kulttuuriperinnön tuottamiseen, käyttämiseen, hoitamiseen ja säilyttämiseen. Kulttuuriperintöyhteisöt muodostuvat yksilöistä, jotka haluavat toiminnallaan ylläpitää kulttuuriperintöä ja välittää sitä eteenpäin. Valtion ja kirkon organisaatiot vastaavat kulttuuriperintötyöhön vaikuttavista päätöksistä, toimista ja resursoinnista.

¹ Kulttuuriperintö voimavarana kestäväille tulevaisuudelle ja hyvälle elämälle. Ehdotus kulttuuriperintöstrategiaksi 2022–2030. Toim. Mirva Mattila. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu: 2022:17, 12. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164109>

Kuva 1

Suomen ortodoksisen kirkon kulttuuriperintö on pääsääntöisesti ortodoksisten seurakuntien ja luostarien omistuksessa. Suomen ortodoksinen kirkkomuseo vastaa kirkon kokoelmista ja ohjaa kulttuuriperintötyössä kirkon toimijoita ja organisaatioita.

Aineellisen kulttuuriperinnön hoitovastuu on sen omistajaorganisaatiolla. Suomen ortodoksisessa kirkossa vastuu on lähinnä seurakunnilla ja luostareilla.

Aina vastuunkanto ei edellytä aineellisia panostuksia, vaan asenteet ja ajatukset kulttuuriperinnöstä näkyvät toiminnassa. Rahoitus- tai henkilöstöressurssien tarve nousee yleensä esille, kun aletaan toteuttaa lainsäädännön mukanaan tuomia velvoitteita. Tähän on varattava vuositasolla riittävästi rahoitusta organisaation budjetoinnissa. Kirkko julkishallinnon tehtävien toteuttajana on valtionhallinnolta saatavan erillisrahoituksen varassa. Kirkon ulkopuolisten säätiöiden tarjoamat rahoitusmahdollisuudet ovat saavuttamattomissa ja niiden hakemiseen tarvitaan toisia toimijoita, esimerkiksi kirkon säätiöitä. EU-tason rahoituksen hakeminen puolestaan vaatii runsaasti erityisosaamista ja myös kirkon omaa rahoitusta kullekin yksittäiselle hankkeelle.

Suomen ortodoksisen kirkkomuseon säätiön (myöh. säätiö) tehtävänä on Suomen ortodoksisen kirkon aineellisen, aineettoman ja visuaalisen kulttuuriperinnön tallentaminen, säilyttäminen, hoitaminen ja esilläpito. Säätiö ylläpitää Suomen ortodoksista kirkkomuseota RIISAA (myöh. kirkkomuseo), joka tekee toiminnallaan tunnetuksi ortodoksisuutta ja historian ymmärrystä sekä vahvistaa kirkon myönteistä julkisuuskuva. Kirkon ja säätiön yhteistyö on sopimusperusteista.

Kirkkomuseo on museoammatillisesti hoidettu kulttuurihistoriallinen museo. Se on ortodoksisen kulttuuriperinnön keskeinen välittäjä, tavoitteellinen kehittäjä ja alan asiantuntemusta kokoava ja jakava taho. Valtakunnallisena erityisosaajana museo toimii yhteistyössä seurakuntien, hiippakuntien, luostareiden ja ortodoksista kulttuuriperintöä edistävien toimijoiden kanssa. Museo vastaa kirkon omistaman liturgisesti ja taidehistoriallisesti arvokkaan kulttuuriomaisuuden tallentamisesta, säilyttämisestä, hoidosta ja esilläpidosta kokoelmapolitiikkansa mukaisesti. Noin 90 % säätiön hallussa olevista kokoelmista omistaa Suomen ortodoksinen kirkko.

Kirkon kulttuuriperintöalan ammatillisuus

Valtion kulttuuriperintöstrategia 2030 -ehdotuksessa todetaan, että kirjastoilla, arkistoilla ja museoilla sekä muilla kulttuuriperintöalan toimijoilla on kulttuuriperinnön tallentajina ja välittäjinä merkittävä rooli siinä, millaiseksi ymmärrys kulttuuriperinnöstä muodostuu. Siihen kuuluu tieto kulloinkin vallitsevista arvoista ja asenteista ja niiden vaikutuksesta tallentamisessa ja välittämisessä tehtäviin linjauksiin ja valintoihin. Tämä tulkitseminen on osa kulttuuriperintöalan toimijoiden asiantuntijuutta. He tukevat yksilöitä ja yhteisöä, ja edistävät heidän osallistumismahdollisuuksiaan kulttuuriperintötyöhön.²

Ortodoksisen kulttuuriperinnön syvä asiantuntemus ja ammatillinen osaaminen ovat välttämättömiä edellytyksiä kirkon kulttuuriperinnön asianmukaisessa hoidossa.

Kirkon kulttuuriperintöä ammatillisesti hoitavia henkilöitä on vähän. Keskushallinnossa on tiedonhallinnan asiantuntija, joka ohjaa kirkon arkistointia ja vastaa kirkollishallituksen päätearkistosta. Kiinteistöpäällikkö ohjaa kirkon kiinteistötointa. Kirkolla on ½-päiväinen konservaattori, jonka työpanos kohdistuu seurakunnantarkastusten yhteydessä laadittavaan raporttiin kirkollisen esineistön konservointitarpeesta ja vuosittaiseen konservointiavustuksen jakoon. Kirkon konservaattori ei nykytilanteessa tee käytännön konservointityötä, vaan jokainen toimija hankkii sen ostopalveluna.

Pääsääntöisesti seurakuntien arkistointia hoitavat kanslistit, vain Helsingin seurakunnassa on yhdistetty arkiston- ja kirjastonhoitaja. Seurakuntien kiinteistöjen hallinnointi kuuluu seurakunnan neuvostolle ja sen alaisuudessa toimivalle kiinteistölautakunnalle, joiden jäsenet ovat seurakunnan luottamushenkilöitä. Kirkollisen arvoirtaimiston hallinnointi on vaihtelevasti kirkkoherrojen, isännöitsijöiden ja kanslistien vastuulla.

Luostareissa arkistonhoitajina ja kalustonhoitajina toimivat tehtäviin osoitetut sisariston ja veljestön jäsenet. Valamon luostarin kirjastosta vastaa kokoaikainen palkattu kirjastonhoitaja.

² *Kulttuuriperintö voimavarana kestäväälle tulevaisuudelle ja hyvälle elämälle. Ehdotus kulttuuriperintöstrategiaksi 2022–2030.* Toim. Mirva Mattila. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja: 2022:17, 28.

2 Ortodoksinen kulttuuriperintö avaa, ei rajaa

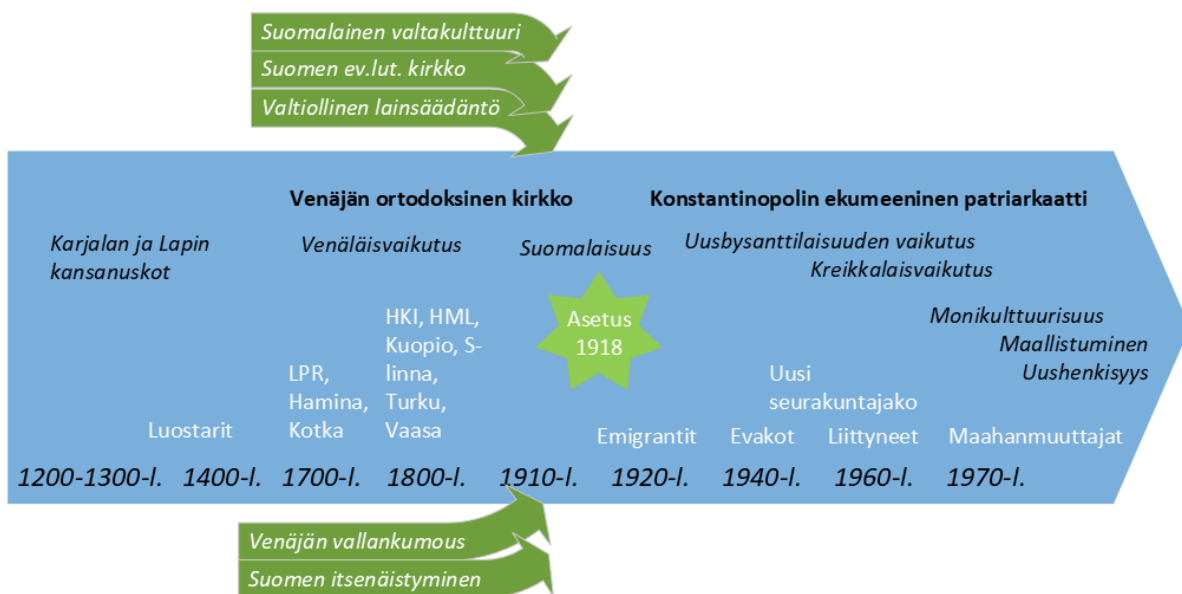
Ortodoksinen kulttuuriperintö rikastuttaa sekä kulttuurisesti että kielellisesti monimuotoista suomalaista yhteiskuntaa. Se ilmentää kristillistä katsomusta, minkä perusteella ketään ei suljeta sen ulkopuolelle. Jokaisella on oikeus ortodoksiseen kulttuuriperintöön.

Ortodoksisuus on kansalliset rajat ylittävä uskonto, joka on hallinnollisesti jakautunut paikalliskirkkoihin. Suomessa ortodoksinen kirkko kuuluu vähemmistöjen joukkoon, mutta se ei muodosta yhtä homogeenista kulttuuriperintöyhteisöä, vaan on kansallisesti, kielellisesti ja kulttuurisesti monimuotoinen.

Ortodoksinen kulttuuriperintö Suomessa on elävää ja muutoksenalaista. Se on aineellista, tiedollista ja sosiaalista pääomaa, joka tarjoaa identiteetin rakennusaineita yksilöille ja yhteisöille ja vahvistaa henkistä ja hengellistä kestävyyttä sekä konkretisoi pyhyyttä ja arvoja.

Ortodoksinen identiteetin kansalliset kerrostumat Suomessa

Suomen ortodoksinen kirkko on kulttuuristen piirteiden ”sulatusuuni”, johon on vuosisatojen kuluessa tullut mukaan uusia kerrostumia.

Kuva 2 Suomen ortodoksinen kirkon identiteetti on rakentunut lukuisten historiallisten ja yhteiskunnallisten vaikutteiden myötä.³

³ Ortodoksinen kirkko on saanut jalansijaa Karjalassa 1200–1300-luvuilta lähtien ja Lapissa kolttien keskuudessa 1400-luvulta alkaen. Venäjän kirkon vaikutus on voimistunut Ruotsin ja Venäjän käymien sotien ja Suomen vuonna 1809 tapahtuneen Venäjään liittämisen myötä. Venäläisemigranttien vaikutus alkaa 1920-luvulta lähtien ja 1970-luvulla käynnistyi venäläisten maahanmuutto. Suomen ortodoksinen kirkko siirtyi 1923 Konstantinopolin patriarkaatin alaisuuteen ja sen jälkeen vaikutteita alettiin omaksua kreikkalaisen ortodoksisuuden piiristä (uusbysanttilaisuus). Viime sotien jälkeen Suomen ortodoksinen kirkko menetti keskusalueensa ja suurimmat seurakuntansa Karjalassa ja väki evakuoitiin Kanta-Suomen puolelle. Tämä vaikutti voimakkaasti alueella aiemmin toimineiden seurakuntien

Suomen ortodoksiset seurakunnat ovat aina olleet monikulttuurisia. Tilanne on synnyttänyt jännitteitä, joihin on reagoitu joko pitäytymällä entiseen tai sopeutumalla muutokseen. Yksittäinen seurakuntalainen voi pyrkiä ylläpitämään omaa kulttuuriaan ja vastustamaan uusia vaikutteita tai integroitumaan yhteisöön tuoden mukanaan oman kulttuuritaustansa piirteitä. Erojen liiallinen korostaminen voi nostattaa fundamentalismia. Yhteisön itsetuntemuksen ja sivistyksen mitta on, kuinka se suhtautuu myös mahdollisesti ristiriitaiseen ja negatiiviseen kulttuuriperintöönsä.

Kulttuuriperintö kuuluu kaikille

Kirkko ja sen tradition muuttumaton ydin kuuluu kaikille, vaikka kulttuuri ympärillämme monipuolistuu ja sirpaloituu. Kulttuuriperinnöstä huolehtiminen tai siitä nauttiminen ei ole vain seurakuntahallinnon tai kulttuuriperintöammattilaisten asia, vaan kirkon yhteisöt, yhdistykset ja yksittäiset ihmiset ovat tärkeä voimavara kulttuuriperintötyössä organisaatioiden ohella.

Ortodoksinen traditio on perusta, jossa monet perinteet ja ortodoksisuudet voivat elää rinnakkain, eivätkä ne sulje toisiaan pois. Kulttuuriperintö on elävää ja uudistuvaa ja siksi sen rajaaminen on vaikeaa, tarpeetontakin. Kulttuuriperinnön luonteeseen kuuluvat vaikutteiden siirtymiset ja muuntumiset ja siksi se on luonteeltaan avaavaa. Ortodoksinen kulttuuriperintö ylittää etniset ja kielelliset rajat.

Kulttuuriperintötyö tukeutuu hengelliseen traditioon. Suomen ortodoksisen kirkon visio on *Kutsuva, kasvava ja kukoistava Kristuksen kirkko*.⁴ Kulttuuriperinnön näkökulmasta tavoite ei toteudu eristäytymällä tai poissulkemisella, vaan kutsumalla kaikkia osallisuuteen ja aktiivisuuteen. Kristillisen kulttuurin omiminen on suotavaa ja suositeltavaa. Esimerkiksi jumalanpalveluselämää rikastuttavat niin venäläiset, bysanttilaiset, georgialaiset kuin nykysuomalaisetkin kirkkosävelmät.

elämään. Kirkon hallinnossa sekä joissakin esineissä ja rakennuksissa on näkynyt Suomen itsenäistymisen jälkeen vaikutteita Suomen evankelisluterilaisesta kulttuurista. Monilla kirkkoon liittyneillä on taustaa evankelisluterilaisen kirkon puolelta, he ovat tuoneet oman panoksensa ortodoksis seurakuntien elämään 1960-luvulta lähtien. Suomalainen valtakulttuuri vaikuttaa esimerkiksi lainsäädännön kautta.

⁴ <https://ort.fi/suomen-ortodoksisen-kirkon-toimintaa-ohjaavat-asiakirjat/kirkon-missio-visio-ja-arvot> .

3 Tiedon ja sivistyksen kulmakivi

Kulttuuriperinnön ja historian tuntemus ovat yhteisön sivistyksellistä sedimenttiä. Se on rakentunut kerros kerrokselta ja muodostaa vahvan perustan kirkon toiminnalle. Kulttuuriperinnöllä voi olla myönteisiä, mutta myös kielteisiä tai ristiriitaisia merkityksiä.

Kulttuuriperintötyö perustuu tietopohjalle. Keskeistä kulttuuriperinnön hoitamista ja jatkuvuuden takaamista on varmistaa tiedon laatu ja oikeellisuus. Vastaavasti tiedon puute on uhka sekä aineellisen että aineettoman kulttuuriperinnön säilymiselle. Ammatilliset muistiorganisaatiot (arkistot, kirjastot ja museot) ovat tässä työssä avainasemassa. Ortodoksisen kirkon kulttuuriperintötyön tulee nojata ammattilaisuuteen ja tutkittuun tietoon. Tällä tavoin varmistetaan kulttuuriperintötiedon yhdenmukaisuus suhteessa kirkon oppiin ja traditioon.

Tiedonhallinta ja arkistot

Kirkolla on arkistoja palvelukeskuksessa, hiippakunnissa, seurakunnissa, luostareissa, kirkkomuseossa ja järjestöissä, joilla on kullakin vastuu oman organisaationsa asiakirjojen säilyttämisestä⁵ ja arkistoinnista. Kirkon ja seurakuntien tiedonhallinta, niiden arkistot ja asiakirjahallinto kuuluvat Suomen lainsäädännön piiriin.⁶ Lisäksi kirkolla on omaa tarvetta arkistoida asiakirjoja.

TIEDONHALLINTA on toimintaa, jossa tietoa hallitaan organisaation aineettomana pääomana. Tietoa kerätään, organisoidaan ja tallennetaan siten, että se on helposti löydettävissä ja käytettävissä.

Arkistowiki, Kansallisarkisto 24.6.2013, <http://wiki.narc.fi/arkistowiki/index.php/Tiedonhallinta>

Seurakunnan ja keskushallinnon asiakirjat sisältävät tietoa, joka on tarpeen kirkon organisaatioiden oikeuksien ja velvollisuuksien hoidossa. Tietovaranto on kertynyt vuosisatojen kuluessa ja ylläpitää myös tietoa kirkon historiallisista vaiheista. Tämän hetken työntekijät keräävät talteen tietoa omasta ajastaan tulevia sukupolvia varten.

Seurakunnat purkavat parhaillaan vuosikymmenten aikana syntyneitä tiedonhallinnan järjestämisen velkaa päästäkseen lainsäädännön edellyttämälle tasolle. Monen pienen ja keskisuuren seurakunnan arkisto on ollut järjestämätön: seulo- ja luettelointityö on käynnistynyt seurakunta kerrallaan vuodesta 2015 lähtien, kun asiaan on kiinnitetty huomiota seurakunnantarkastusten yhteydessä. Asiaa on kiirehtinyt myös seurakuntien hallinnonuudistus. Prosessin aikana kirkollishallitus on antanut seurakuntiin järjestämistäavustuksia.

Asiakirja on vuosisatojen ajan ollut yksinomaan analoginen eli paperimuotoinen. Niinpä seurakunnat ja keskushallinto ovat olleet tiedonhallinnaltaan paperikeskeisiä. Tiedonhallinta on digitalisoitunut 1990-luvulta lähtien: asiakirjat ovat jo syntyessään digitaalisia, se on niiden alkuperäinen olomuoto ja niitä lähetetään kirjepostin sijasta sähköpostilla. Digitaalisen asiakirjan eheänä ja alkuperäisenä säilymiseen tarvitaan järjestelmiä, joissa

⁵ Säilyttämisellä tarkoitetaan lähiarkistointia eli asiakirjoja pidetään omien työtilojen läheisyydessä, koska niitä käytetään jatkuvasti. Arkistointi on aina pysyvää asiakirjojen säilyttämistä.

⁶ Laki ortodoksisesta kirkosta 985/2006; Ortodoksisen kirkon kirkkojärjestys 174/2007; arkistolaki 831/1994 (uusi tulossa voimaan vuonna 2023); laki julkisen hallinnon tiedonhallinnasta 906/2019; laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 621/1999; EU:n tietosuojalaki 2016/679; tietosuojalaki 1050/2018.

tietoa säilytetään aikaisemman arkistotilan asemasta. Esimerkiksi seurakuntien jäsenten tietojen ylläpitämiseen on jäsentietojärjestelmä ja hautatietojen ylläpitämiseen hautarekisterijärjestelmä.

Tärkeää on tiedon mahdollisimman nopea löytäminen. Arkiston ylläpitäjän on huolehdittava asianmukaisesta, lainsäädännön normit täyttävästä tietopalvelusta oli haettava tieto sitten analogista tai digitaalista.

Tiedonhallinnan tavoitteet

Tiedonhallinnan tavoitteena on hallita niin digitaalista kuin analogista aineistoa. Kirkon tiedonhallinnassa eletään murroskohdassa. Paperisten asiakirjojen käsittelystä siirrytään työskentelemään pelkästään digitaalisen tiedon avulla.⁷

Kirkolle on hankittu melko niukasti tiedonhallintaan tarvittavia järjestelmiä verrattuna muihin toimijoihin, esimerkiksi Suomen evankelisluterilaiseen kirkkoon.⁸ Sen vuoksi siirtymä digitaaliseen tiedonhallintaan on toteutettava useamman vuoden aikajänteellä. Järjestelmien hankintakulujen lisäksi resursseja tarvitaan myös tietojen syöttämiseen kuhunkin järjestelmään. Lisäksi käyttöönottoa edeltää yleensä tiedonohjaussuunnitelman laatiminen.

Kirkollishallitus on istunnossaan 27.4.2022 tehnyt päätöksen, että Suomen ortodoksinen kirkko ja sen seurakunnat ovat yksi tiedonhallintayksikkö. Tiedonhallintayksikkö käynnistää toimintansa vuosien 2022–2023 aikana. Se tuottaa keskitetysti seurakunnille ja keskushallinnolle tiedonhallinnan järjestämiseen tarvittavaa materiaalia ja ohjaa järjestelmien hankintaa.⁹

Digitaalisesta säilyttämisestä tiedonhallintayksikön antamien ohjeiden tukemana vastaa kukin organisaatio, jossa asiakirjoja kertyy. Aikanaan arkistoidaan kokonainen hallintajärjestelmä tietoineen.

Analogisten arkistojen karttuminen vähenee vuoden 2022 alusta lähtien. Tämä tarkoittaa sitä, että arkistotilan tarve seurakunnissa tai keskushallinnossa ei enää kasva, vaan olemassa olevat tilat pääsääntöisesti riittävät.¹⁰

Seurakunnissa ja keskushallinnossa kesken olevaan analogisten asiakirjojen järjestämiseen ja arkistojen hoitamiseen on varattava resurssia vielä useita vuosia. Esimerkiksi pysyvästi arkistoitavia paperimuotoisia asiakirjoja on järjestettävä, koteloitava ja luetteloitava sekä määräaikaista asiakirjoja seuloitava pois niiden määräajan täytyttyä.

⁷ Digitaalisten asiakirjojen osalta on siirrettävä asiakirjojen hallinta digitaaliseksi 1.1.2022 alkaen taannehtivasti. Kansallisarkiston määräys arkistoitavien asiakirjojen muodosta KA/15906/07.01.01.00/2021.

⁸ Kirkolla on käytössään juuri uudistetut taloudenohjausjärjestelmä sekä jäsentietojärjestelmä. Lisäksi palvelukeskuksella on dokumenttienhallintajärjestelmä, johon on tulevana vuosina tarkoitus liittää hiippakuntien ja seminaarin tiedonhallinta. Kirkon yhteiseen M365-kokonaisuuteen tallentuu sähköposti- ja muita tietoja. Helsingin seurakunnalla on käytössä 2021 hankittu asiakirjojen hallintaan tarkoitettu järjestelmä ja hautarekisterijärjestelmä. Helsingillä ja muutamalla muulla seurakunnalla on käytössä ajanhallintajärjestelmä, johon viedään erilaista tietoa toimituksista tai diakoniatyöstä. Kiinteistöjen tai arvoirtaimiston hallintaan ei ole käytössä järjestelmää, vaan niiden hankinta on suunnitteilla.

⁹ Kirkollishallituksen pöytäkirja 27.4.2022 §26, KH pöytäkirjat 2022, Suomen ortodoksinen kirkollishallituksen arkisto (SOKHA).

¹⁰ 1.1.2022 alkaen asiakirjan pääsäilytysmuoto on digitaalinen ja siitä voidaan säilyttää tarvittaessa analoginen toiste. Kansallisarkiston määräys arkistoitavien asiakirjojen muodosta KA/15906/07.01.01.00/2021.

Arkistointivastuu, vastuu arkiston tietopalvelusta ja tästä aiheutuvista kustannuksista on seurakunnalla tai keskushallinnolla omista asiakirjoistaan, kunnes aineistolle löytyy vastaanottava taho. Tämänhetkisessä tilanteessa siirtäminen Kansallisarkistoon ei ole kirkolle taloudellisesti mahdollista aineiston järjestämättömyyden, luetteloimattomuuden, digitointiedellytyksen ja vaurioituneen aineiston konservointitarpeen vuoksi.

Seurakuntien ja kirkollishallituksen arkiston hoitamisesta tarvitaan pitkän tähtäimen suunnitelma. Tiedonhallinnan pitkän tähtäimen suunnitelmassa tulee ottaa huomioon aineettoman kulttuuriperinnön tallentaminen aineellisen (analogisen) ja digitaalisen ohella.

Kulttuuriympäristöt ja kirkolliset rakennukset

Kulttuuriympäristö tarkoittaa ihmisen toiminnasta sekä vuorovaikutuksesta luonnon kanssa syntynyttä ympäristöä. Siihen kuuluu kulttuurimaisema, rakennettu kulttuuriympäristö ja muinaisjäännökset. Kulttuuriympäristö voi tarkoittaa sekä aluekokonaisuuksia että yksittäisiä kohteita.¹¹ Suomen ortodoksisen kirkon Heinävedellä sijaitsevat luostarit sekä monet pyhäkkö- ja pappilamiljööt kuuluvat valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin.¹² Julkisen hallinnon valtakunnallisia kulttuuriympäristön tietovarantoja tuottavat ja ylläpitävät Suomen ympäristökeskus, Museovirasto ja Metsähallitus. Alueellisista toimijoista tietovarantoja tuottavat ja ylläpitävät ELY-keskukset, alueelliset vastuumuseot, maakunnan liitot ja kunnat.

Pyhäköt ovat näkyvintä ja pysyvintä ortodoksista kulttuuriperintöä Suomessa. Keskustelua kirkollisista rakennuksista on viime vuosina hallinnut kulttuurihistoriallista arvoa voimakkaammin taloudellinen näkökulma. Kirkollisten rakennusten hallinnointi ja päätökset niitä koskevista toimenpiteistä tulee perustua monipuoliseen tietopohjaan. Rakennusinventoinnit ja historiaselvitykset tuottavat tietoa arvonmäärityksen tueksi. Taloudellisen näkökulman ohella on otettava huomioon muitakin arvoon vaikuttavia tekijöitä.

Valtaosa Suomen ortodoksisista pyhäköistä on seurakuntien omistuksessa. Taide- ja kulttuurihistoriallisten rakennusten käyttö, ylläpito ja hoito vaativat asiantuntemusta ja poikkeavat tavanomaisesta kiinteistöomaisuuden hallinnoinnista. Museovirasto toimii kirkollisen kulttuuriperinnön asiantuntijaviranomaisena. Sen tehtävänä on ohjata ja valvoa kirkollisten rakennusten ja ympäristöjen hoitoa ja korjausten sekä muutosten suunnittelua ja toteutusta.¹³

Kirkollisesta rakennusperinnöstä on suojeltu lainsäädännöllä ennen vuotta 1917 valmistuneet pyhäköt. Kirkollishallitus voi määrätä uudemmankin kirkon tai rukoushuoneen suojeltavaksi siinä tapauksessa, että sen täyttäisi rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain edellytykset.¹⁴ Tällaisia päätöksiä ei ole toistaiseksi tehty. Uudempaa rakennuskantaa on suojeltu kaavoituksella.

¹¹ Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014, 9. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/43197/Kulttuuriymp%C3%A4rist%C3%B6strategia_2014.pdf?sequence=1

¹² Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt: http://www.rky.fi/read/asp/r_default.aspx

¹³ *Kirkollisten rakennusten hoito ja restaurointi* 2020. Toim. Olli Hakli ja Elisa Heikkilä. Museoviraston julkaisu 12. 12–17. https://www.museovirasto.fi/uploads/Meista/Julkaisut/kirkollisten_rakennusten_hoito_kirja_verkko_korjattu.pdf

¹⁴ Laki Suomen ortodoksisesta kirkosta 985/2006 116 §. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060985>

Vuonna 2019 valmistui kiinteistöryhmän raportti, jonka tavoitteena oli yhtenäistää kiinteistöjen hoitoa sekä etsiä ratkaisuja kiinteistökannan ylläpitoon ja karsintaan. Kirkolliskokous linjasi, että raportti tarjoaa pohjan jatkotyölle. Konkreettisin seuraus on ollut seurakunnallisten kiinteistöstrategioiden laatiminen, joissa on pyritty määrittämään rakennusten käyttöarvo, kunto ja investoinnit.¹⁵

Kirkkoesineet ja muu arvoirtaimisto

Kirkko, seurakunnat, luostarit ja kirkkomuseo omistavat taide- ja kulttuurihistoriallisesti merkittävän kokonaisuuden kirkollista irtaimistoa. Ortodoksista aineellista kulttuuriomaisuutta on myös kirkon ulkopuolisten museoiden, arkistojen ja kirjastojen kokoelmissa sekä yksityisten ja yhteisöjen omistuksessa.

Kirkoissa ja rukoushuoneissa jumalanpalveluskäytössä olevat ikonit, liturgiset esineet ja kirkkotekstiilit tarvitsevat huolellista käsittelyä, hoitoa ja konservointia. Esineistön hoidon lähtökohtana on ennaltaehkäisevä konservointi, jonka tavoitteena on hidastaa ja estää kulttuuriperinnön tuhoutumista sekä vähentää aktiivisia konservointitoimenpiteitä. Seurakunnissa tämä tarkoittaa lähinnä esineistön huoltoon ja säilytykseen liittyviä toimia.

Esineiden asianmukaisen hoidon lisäksi on tärkeää huolehtia niihin liittyvän tiedon säilymisestä ja ajantasaisuudesta. Se tapahtuu ylläpitämällä kalustoluetteloa irtaimesta omaisuudesta.

Seurakuntien ja luostarien kirkollisen esineistön kalustoluettelotiedot vaihtelevat suuresti ja ovat pääsääntöisesti päivittämättä. Inventointitarve ja tiedonhallinnan puutteet ovat tulleet ilmi hallinnonuudistuksen myötä, kun kirkollisen omaisuuden omistajuus on muuttunut seurakuntien yhdistyessä. Vuosikymmenten mittaan kirkkoesineitä on saatettu siirrellä pyhäköstä toiseen. Osa niistä on kenties tuhoutunut ja uutta esineistöä on karttunut. Seurakunnilla ei ole ajantasaista tietoa siitä, mitä kirkollisia esineitä ne omistavat ja mitä on kadonnut. Tarve kirkollisen omaisuuden asiantuntevaan ja tasalaatuisen inventointiin on kiireinen. Seurakuntien omaisuudenhallinta on saatettava tietosisällöltään ajan tasalle. Sama on havaittu Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa, jossa on käynnissä vuoden 2024 loppuun mennessä valmistuva esineistön inventointi.

Kirkkomuseon hallussa olevaa esineistöä hallinnoidaan museoille laaditun kokoelmahallintajärjestelmän keinoin. Seurakunnissa ja luostareissa kalustoluettelon hallinnointi on pääsääntöisesti analogisessa muodossa. Tietoa tarvitaan digitaalisena.

Kirjastot

Suomen ortodoksisen kirkon ammatillisesti hoidetut kirjavarannot on keskitetty kahteen kokonaisuuteen: Valamon luostarin kirjastoon ja Helsingin ortodoksisen seurakunnan kirjastoon. Kumpikin kirjasto on säännöllisesti yleisölle avoinna.

Valamon luostarin kirjasto

Valamon luostarin kirjaston perustan muodostaa Vanhan Valamon kirjaston kirjat. Sen lisäksi kirjastoa on kartutettu omilla ostoilla ja lahjoituksilla. Esimerkiksi toimintansa päättäneen

¹⁵ Asia 12. Kiinteistöryhmän raportti. Suomen ortodoksinen kirkolliskokous 25.-28.11.2019, s. 26–30.
<https://ort.fi/kirkolliskokouksen-poytakirjat/vuoden-2019-kirkolliskokouksen-poytakirja>

Valamon konservointilaitoksen kirjasto siirrettiin luostarin kirjastoon. Valamon luostari on palkannut kirjastoon kirjastonhoitajan, joka huolehtii sen toiminnasta veljestön jäsenten ja talkoolaisten avustuksella.

Luostarin kokoelmat ovat osa eurooppalaista kulttuuriperintöä. Valamon luostarin kirjastossa on läntisen Euroopan laajin venäläisen ortodoksisen kirjallisuuden kokoelma (20 000 sidosta). Vanhimmat teokset ovat 1600-luvulta. Valamon kokoelmalla on suuri merkitys Suomen ortodoksiselle kirkolle ja sen kokoelmilla on kaikkiaan huomattava tutkimuksellinen ja kulttuurinen arvo. Aineisto on keskeinen lähdeaineisto ortodoksisen uskonnon, kirkon ja luostarilaitoksen tutkimukselle.

Valamon luostari pyrkii parantamaan ortodoksisen aineiston saatavuutta eri puolilla Suomea esimerkiksi e-kirjojen, e-äänikirjojen ja pistekirjojen avulla. Valamon kirjastossa digitoidaan vanhoja käsikirjoituksia ja kirkon lehtiä projektissa, joka alkoi 2019 ja kestää vuoteen 2022. Luostarin kirjastonhoitaja ylläpitää yhteistyöverkostoja Kansalliskirjaston ja Kansallisarkiston suuntaan.¹⁶

Kirkolliskokous 2019 on nähnyt Valamon kirjaston merkityksen kirkon muistiorganisaationa. Se on todennut, että kirjaston riittävien resurssien turvaaminen on tärkeä osa kirkon kulttuuriperinnön vaalimista.¹⁷

Helsingin ortodoksisen seurakunnan kirjasto

Helsingin ortodoksisen seurakunnan kirjasto sijaitsee seurakunnan tiloissa Liisankadulla. Kokoelman perustana on seurakunnan vanha kirjasto 1800-luvun alkupuolelta. Kirjaston kokoelmaa on kartutettu vuosittaisilla hankinnoilla, ja seurakunnalle on kertynyt huomattava, monikielinen kirjaomaisuus.

Kirjastoa hoitaa alan koulutuksen saanut kirjastonhoitaja, joka vastaa myös seurakunnan arkistosta. Kirjasto palvelee sekä oman organisaationsa tarpeita että laajemmin eri alojen tutkijoita.

Helsingin ortodoksisen seurakunnan kirjasto muodostaa jatkumon, johon on koottu seurakunnan ja koko kirkon historiaa. Kirjastokokoelman proveniensi (tieto kokonaisuudesta ja sen muodostumisesta) särjetään, jos sen luetteloinnista ei huolehdita tai se suunnittele mattomasti hajotetaan. Helsingin ortodoksinen seurakunta on kirjaston asiantuntijatyöryhmän laatimassa raportissa vuodelta 2016 tavoitellut kirjaston vanhan kokoelman luovuttamista johonkin toiseen organisaatioon kokonaisuudessaan. Seurakunnan ulkopuolisella organisaatiolla ei kuitenkaan ole kokonaisuuden vastaanottovelvollisuutta, vaan vastuu kokonaisuudesta kuuluu kullekin kirkon organisaatiolle itselleen.

Muut seurakuntien kirjastot

Pieniä kirjastoja on myös muilla seurakunnilla ja ne on yleensä hoidettu vapaaehtoisvoimin. Pääasiallisia käyttäjiä ovat seurakuntalaiset.

Seurakuntien vanhojen hengellisten teosten ja jumalanpalveluskirjojen kokoelmat kuuluvat pysyvästi säilytettäväksi niin esinearvonsa (kirja esineenä) kuin sisältönsä puolesta. Niiden sijoituspaikka on seurakunnan arvoirtaimistolle tarkoitettu säilytystila. Niistä huolehtiminen kuuluu seurakunnalle samalla tavalla kuin muunkin esineellisen kulttuuriperinnön hoito. Kaakkois-Suomen vanhoilla seurakunnilla on jumalanpalveluskirjojen ohella myös

¹⁶ Valamon luostarin kirjaston raportti vuodesta 2021, Valamon kirjaston arkisto.

¹⁷ Kirkolliskokouksen pöytäkirja 2019, s. 42, SOKHA.

paikkakunnan venäläisten koulujen kirjoja. Haminassa on ehjä kokonaisuus, johon kuuluu kirjallisuuden lisäksi myös valokuvia ja asiakirjoja. Joitakin luovutetun Karjalan seurakuntien jumalanpalveluskirjoja on siirretty kirkkomuseoon.

Muut kirjastot

Ortodoksista kirjallisuutta on myös Kansalliskirjaston, Itä-Suomen yliopiston kirjaston ja yleisten kirjastojen kokoelmissa (Varastokirjasto), mutta niiden hankintaperuste on toinen kuin seurakunnan tai luostarin kirjavarannon kohdalla. Esimerkiksi Itä-Suomen yliopiston kirjastoon hankitaan teologian tutkimuksen ja koulutuksen tarvitsemää kirjallisuutta. Kansalliskirjastoon taas kertyy kaikki Suomessa julkaistu kirjallisuus (vapaakappaleoikeus).

Aineeton, elävä kulttuuriperintö

Uskonto on aineetonta, elävää kulttuuriperintöä, joka ilmenee monimuotoisena kirkon elämässä. Ortodoksinen tapaperinne nousee uskonnon harjoittamisen käytännöistä – ”opi tapa, niin tapa opettaa sinut.” Se on sukupolvelta toiselle siirrettyä ja samalla mahdollisesti muuttuvaa perinnettä. Muistinvarainen, usein kirjoittamaton perinne siirtyy kerronnan ja käytännön havainnoinnin välityksellä. Tapaperinne liittyy yhteisöön.

Elävää kulttuuriperintöä on arjen ja juhlan rituaaleissa, esimerkiksi kirkollisissa toimituksissa (kirkkomusiikki, jumalanpalveluskäytännöt, kirkkotilassa oleminen ja liikkuminen), juhlien ja paaston vietossa (praasniekat, virpominen, ristisaatot, pukeutumistavat, ruokavalinnat) ja vuorovaikutustavoissa (kristottaminen, siunauksen pyytäminen, puhuttelukäytännöt). Elävää kulttuuriperintöä on pienessä määrin dokumentoitu ja tallennettu tutkimuskäyttöön.

Digitaalinen kulttuuriperintö

Ortodoksisen kirkon digitaalista kulttuuriperintöä syntyy jatkuvasti eri käyttöön. Osa on julkisesti saavutettavissa verkossa kuten kirkon, seurakuntien ja ortodoksisten järjestöjen julkaisemat jumalanpalvelustallenteet, tapahtumat (esim. kirkolliskokoukset, kirkkolaulupäivät), opetustallenteet, digikuvat, tekstit ja some-kanavien sisältö. Internetissä on myös sivustoja, jotka sisältävät monimuotoista ortodoksista aineistoa (esim. ort.fi, aamunkoitto.fi, liturgia.fi, ortodoksi.net, ortodoksisto.fi). Lisäksi jatkuvasti tuotetaan digitaalista aineistoa (esim. haastattelut) tutkimukseen liittyen.

Ortodoksisesta digitaalisesta kulttuuriperinnöstä ei ole laadittu tallennussuunnitelmaa eikä sen säilyvyyttä ole taattu. Suunnitelma digitaalisen aineiston tallentamiseksi on tärkeä laatia, samoin määritellä, kenelle tallennusvastuu kuuluu. Myös digitaalisen aineiston saavutettavuutta tulee edistää.

Kasvatus kulttuuriperintötyöhön

Seurakuntien ja järjestöjen toiminta tarjoaa perinteisiä ortodoksisen kulttuurikasvatuksen väyliä. Tällaisia ovat esimerkiksi lapsi- ja nuorisotyö, katekumeeniopetus, kuorotoiminta, ikonipiirit sekä eri-ikäisten kerhotoiminta.

Valamon opisto on tarjonnut koulutusta kirkkotaiteen, elävän kulttuuriperinnön ja ekologisen elämäntavan eri sektoreilla koko toimintansa ajan. Opetus on kaikille avointa ja sitä hyödyntävät mm. seurakuntien luottamushenkilöt ja vapaaehtoistyöntekijät.

Kirkon työhön valmistavassa koulutuksessa (yliopisto, seminaari, kirkon omat opinnot) tulee ottaa kulttuuriperintösisällöt huomioon tieteen ja käytännön näkökulmasta. Ohjausta tarvitaan konkreettisesti kirkkorakennusten, esineistön ja tekstiilien sekä jumalanpalveluskirjallisuuden (paperinen ja digitaalinen) käyttöön, säilyttämiseen ja kehittämiseen.

Kulttuuriomaisuuden suojele

Kirkon, seurakuntien ja luostarien rakennukset arvoirtaimistoiheen ovat kansallista kulttuuriomaisuutta. Suomessa kulttuuriomaisuutta suojellaan kansallisella lainsäädännöllä ja kansainvälisin sopimuksin.

Pelastuslaki ja valtioneuvoston asetus pelastustoimesta antavat säännöksiä varautumisesta. Jälkimmäisessä määrätään myös pelastussuunnitelman laatimisesta. Pelastuslain mukainen varautuminen muodostaa kulttuuriomaisuuden turvaamisen perustan. Varautumisessa tulee henkilöturvallisuuden ohella huomioida omaisuuden suojaaminen. Erityistä huomiota on kiinnitettävä vahinkojen ehkäisyyn ja rajoittamiseen sekä kohteesta vastaavan omaan varautumiseen.

Ennakoiva suojele eli varautuminen sekä toimintaohjeet erilaisissa kriisitilanteessa tulee kuulua kirkon organisaatioiden toimintaan.¹⁸

¹⁸ Ks. Museoviraston varautumisohjeet <https://www.museovirasto.fi/fi/tietoa-meista/varautumisohjeet> ja *Kulttuuriomaisuuden uhat ja suojele*. Opetusministeriön julkaisuja 2007:8 <https://www.museovirasto.fi/uploads/Meista/opm8.pdf>.

4 Kulttuuriperinnöllä rakennetaan kestäväää tulevaisuutta

Suomen perustuslain mukaan vastuu kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille. Suomen ortodoksinen kirkko on sitoutunut noudattamaan kulttuuriperintöön liittyvää kansallista ja kansainvälistä lainsäädäntöä, strategioita ja sopimuksia.¹⁹ Kirkon kulttuuriperintöön kohdistuva toiminta on yhdenmukaista Suomen valtion lainsäädännön ja viranomaisohjauksen kanssa.

Kirkko on sitoutunut huolehtimaan omasta kulttuuriperinnöstään ja elävästä traditiosta.²⁰ Kulttuuriperinnöstä huolehtiminen edellyttää aktiivista toimintaa: resursointia, suunnitelmallisuutta ja ohjausta.

Kulttuuriperintö, vastuullisuus ja kestävä kehitys

Kestävällä kehityksellä ymmärretään olevan ekologinen, sosiaalinen, taloudellinen ja kulttuurinen ulottuvuus. Siihen liittyy myös toiminta yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämiseksi. Ortodoksinen hengellinen ja kirkollinen perinne tarjoaa perustan vastuulliselle ja kestäväälle toiminnalle ja ajattelulle.

Suomen ortodoksinen kirkko on reagoinut ekologiseen kriisiin laatimalla ympäristöohjeiston vuonna 2009.²¹ Ilmastokriisin syventyessä ohjeisto kaipaa jatkuvaa päivittämistä.

Kirkon kulttuuriperintötyössä voidaan vauhdittaa siirtymistä kohti kestävämpää elämäntapaa ja kohtuullisuutta. Esimerkiksi kestäväää kiinteistönpitoa ja oikea-aikaista korjaamisen kulttuuria tulee arvostaa ja edistää sekä tehdä tilaratkaisuja nykyisen rakennuskannan pohjalta. Esineistön hoidossa painopiste tulee olla ennaltaehkäisevässä konservoinnissa.

Sosiaalisesti kestäväää ja eettistä on tunnistaa ja tunnustaa vähemmistöjen omat kulttuuriperinnöt ja määritellä toimenpiteet niiden säilymiseksi.

Ehdotetut toimenpidelinjaukset

Kulttuuriperinnön säilyttämisessä, suojelussa ja hoidossa lähtökohtana on toiminnan varmuus ja jatkuvuus. Kirkon kulttuuriperintötyöhön tarvitaan moniammatillista suunnitelmallisuutta. Kiinteän, irtaimen ja digitaalisen kulttuuriomaisuuden suojelusta tulee määritellä, miten säilyttäminen, suojelu ja hoito tullaan järjestämään pitkällä aikavälillä.

Toimenpidelinjaukset antavat käytännön suuntaviivat toimenpideohjelman laatimista varten. Linjausten priorisoinnissa lain edellyttämät toimenpiteet tulee asettaa etusijalle.

¹⁹ Ks. *Kulttuuriperintö voimavarana kestäväälle tulevaisuudelle ja hyvälle elämälle. Ehdotus kulttuuriperintöstrategiaksi 2022–2030*. Toim. Mirva Mattila. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja: 2022:17, liitteet 2–7.

²⁰ Tavoite- ja toimintasuunnitelma vuosille 2021–2025. <https://ort.fi/suomen-ortodoksisen-kirkon-toimintaa-ohjaavat-asiakirjat/tavoite-ja-toimintasuunnitelma-vuosille>

²¹ <https://ort.fi/suomen-ortodoksisen-kirkon-toimintaa-ohjaavat-asiakirjat/ymparistoohjeisto>

Luvun 1 *Ortodoksinen kulttuuriperintö kytkee yhteen tradition ja tulevaisuuden* toimenpidelinjaukset

- Kulttuuriperintökentän työnjako selkeytetään. Luodaan selkeät toimintatavat ja määritellään vastuut, kuinka eri tilanteissa kulttuuriperinnön suojelu, hoito ja säilyminen turvataan.
- Varmistetaan ortodoksinen kulttuuriperinnön hoitoon riittävät henkilöstö- ja toimintaresurssit.
- Kulttuuriperintöstrategian toteuttamista varten perustetaan moniammatillinen työryhmä, jonka tehtävänä on ohjata ja koordinoida strategian toteuttamista Suomen ortodoksisessa kirkossa.
- Vuonna 2023 laaditaan toimenpideohjelma, jossa määritellään pitkän aikavälin toimet ja tavoitteet aineellisen, aineettoman ja digitaalisen kulttuuriperinnön turvaamiseksi.

Luvun 2 *Ortodoksinen kulttuuriperintö avaa, ei rajaa* toimenpidelinjaukset

- Kaikkien osallistumista ja vaikuttamista ortodoksinen kulttuuriperintöön tuetaan kirkon toiminnassa.
- Ylläpidetään ja vahvistetaan yhteistyötä kulttuuriperintöorganisaatioiden kanssa.
- Kirkon hallinto, tiedotus ja kirkkomuseo nostavat esille kulttuuriperintötietoa ja -tietoutta sisäisessä ja ulkoisessa tiedotuksessaan ja ohjeistuksessaan.
- Kulttuuriperintökasvatusmateriaalia tarjotaan varhaiskasvatuksen, koulujen ja seurakuntien käyttöön.

Luvun 3 *Tiedon ja sivistyksen kulmakivi* toimenpidelinjaukset

- Tietojärjestelmähankinnat ja tietovarannot saatetaan kuntoon (Ks. liite).
- Saatetaan analogisten arkistojen järjestäminen ja luettelointi lainsäädännön vaatimalle tasolle keskushallinnossa ja seurakunnissa.
- Jokaiseen seurakuntaorganisaatioon nimetään henkilö, jonka tehtäviin kuuluu arkistonhoito, tietopalvelu ja työntekijöille järjestetty riittävä koulutus tiedonhallintayksikön avustuksella.
- Osallistutaan aktiivisesti kansallisen rakennus- ja kulttuuriympäristötiedon hankkeisiin.
- Järjestetään seurakuntien ja luostarien kirkollisen esineistön inventointi ja kalustoluetteloiden digitointi.
- Kulttuuriperintötyön vahvistamiseksi kirkon kulttuuriperintöammattilaiset ja kirkkomuseo laativat yhteistyössä seurakuntien ja luostarien käyttöön *Ortodoksinen kulttuuriperinnön käsikirjan*, jossa ohjeistetaan kirkollisten rakennusten hoitoa, kalustonhallintaa ja toimintaa kulttuuriperintöön kohdistuvissa muutostilanteissa. Ortodoksinen kulttuuriperinnön käsikirjaa ylläpitää kirkkomuseo omalla nettisivullaan ja se on digitaalinen ja jatkuvasti päivittyvä.
- Linjataan kirjavarantojen säilymiseen tärkeitä toimia koko kirkon tasolla.
- Päätetään linjauksista ja toimenpiteistä digitaalisen kulttuuriperinnön tallentamiseksi ja avaamiseksi.
- Järjestetään kulttuuriperintökoulutusta kirkon nykyisille ja tuleville työntekijöille.
- Tehdään ja ylläpidetään ajantasaisina kirkon organisaatioiden varautumissuunnitelmat ja pelastussuunnitelmat.

Ehdotukset strategian toimeenpanoa ja seuranta varten

Strategian toteuttamista varten kirkollishallitus perustaa moniammatillisen työryhmän, joka

1. laatii toimenpideohjelman strategian linjausten pohjalta,

2. arvioi sen toteutumista strategiakauden puolivälissä ja tekee mahdolliset korjaukset ja tarkennukset toimenpiteisiin ja

3. raportoi strategian toteutumisesta kirkolliskokoukselle kirkolliskokouskauden vaihtuessa ja strategiakauden päättyessä.

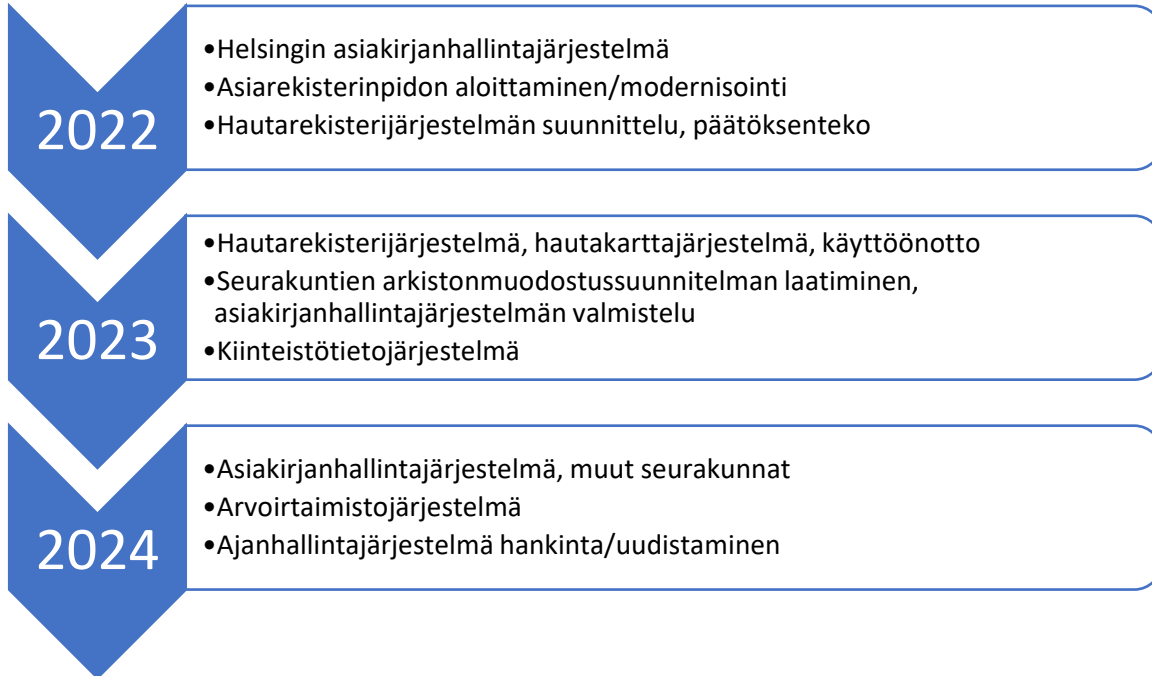
Seurakuntien ja luostarien toimia kulttuuriperinnön suojelemiseksi seurataan niiden hallinnontarkastusten yhteydessä. Tällöin selvitetään arkistohoidon, kirkollisten kiinteistöjen ja esineistön kokonaistilanne.

Säätiö raportoi kirkkomuseon toiminnasta vuosittain sekä kirkollishallitukselle että Museovirastolle.

Kirkollishallituksen myöntämien kulttuuriperinnön hoitoon tarkoitettujen avustusten saajat veloitetaan raportoimaan avustuksen käytöstä, jotta tieto tehdyistä toimenpiteistä tallentuu.

Liite: Tiedonhallinnan järjestelmähankinnat vuonna 2022 ja rahoitustarve vuosille 2023–2024

Seurakunnat

Keskushallinto

